El Museu Industrial del Ter, can Sanglas de Manlleu

La conca mitjana del Ter va conèixer durant el segle XIX un dels processos industrials més importants de Catalunya. L'ús de l'aigua com a motor energètic va poblar aquest territori de fàbriques i colònies tèxtils. Al regnat del cotó l'hauria d'acompanyar, des de principis del segle XX, una incipient indústria metal·lúrgica de construcció de maquinària. Des de 2004, el Museu Industrial del Ter dóna testimoni d'aquell llegat històric i cultural, a més d'incorporar un centre d'interpretació sobre els rius mediterranis. El Museu Industrial del Ter aspira així a esdevenir un centre de referència sobre el patrimoni industrial i natural del Ter mitjà.

La fi d'un cicle històric

La presentació del Museu Industrial del Ter passa, en primer lloc, per recordar una evidència històrica: la fi del model d'industrialització clàssic. Des de la fi de la II Guerra Mundial, pel que fa als països occidentals més avançats, i a partir dels anys seixanta pel que fa a les economies mediterrànies, el procés de transformació econòmic, tècnic i tecnològic que coneixem com a segona revolució industrial, va viure un procés de recanvi tecnològic accelerat que, en poques dècades, havia de deixar enrere els processos productius clàssics que arrenquen de finals del segle XIX, i tenen el seu màxim desenvolupament durant el primer terç de la passada centúria. Com a conseqüència d'aquesta realitat general, durant els anys setanta i vuitanta del passat segle la nostra àrea geogràfica ha vist desaparèixer amb precipitació les restes del sector tèxtil històric, i ha assistit a la crisi paral·lela dels sectors productius que l'acompanyaven, especialment el metal·lúrgic.

En segon lloc, i com a conseqüència de l'anterior, les administracions públiques van iniciar un procés de reflexió per tal d'afrontar aquella nova realitat social i urbanística que s'anava creant a partir del procés desindustrialitzador. Els exemples són al nostre davant: poblacions com Manlleu, Roda de Ter, Torelló i la resta de pobles del Ter mitjà, responen a aquest model amb una intensitat que va estretament lligada a l'abast del procés industrial viscut per cadascun d'ells durant els darrers cent cinquanta anys. Així, a partir dels anys vuitanta comencen a aixecar-se veus en defensa del reaprofitament d'aquells equipaments, amb la voluntat de salvaguardar l'herència cultural i material que representaven. Aquesta reivindicació aspirava a complir dos objectius. En primer lloc, dotar de nous usos els grans contenidors industrials ara abandonats, i paral·lelament, possibilitar la incorporació de la població al contingut històric (identitari i cultural) que simbolitzava aquell patrimoni dispers.

Un tercer element farà de nexe d'unió entre el patrimoni industrial i la comunitat, i vindrà a incorporar-se immediatament a aquella reivindicació social: el medi natural, singularitzat en el nostre cas pel riu Ter. Una realitat fluvial visualitzada com a eix vertebrador de tot el procés. El patrimoni industrial, vinculat al patrimoni natural i fluvial, donava una oportunitat única a aquestes poblacions per actuar sobre una realitat degradada, i alhora, per redefinir la seva relació amb el territori.

Els museus sobre la industrialització

S'ha dit que cal que el passat sigui mort perquè comenci a interessar-nos. En el nostre país, i per extensió a la resta de l'Estat, l'interès pel patrimoni industrial és un fenomen recent. Fins fa pocs anys aquests nous museus sobre la cultura del treball han hagut de superar visions reduccionistes i prejudicis molt arrelats. És sabut que els museus industrials no solen ubicar-se dins d'edificis monumentals, ni trobem, dins les seves col·leccions, peces artístiques de gran valor, ni tan sols poden aportar l'argument de l'antiguitat, com a molt, un segle o dos, a molt estirar. La creixent innovació tecnològica ha condemnat ràpidament a bona part dels sectors productius clàssics al desús i l'abandonament, però la velocitat dels canvis ha estat de tal magnitud que fa que molts d'aquests elements siguin familiars i propers a l'experiència de vida i de treball de bona part de la nostra població. És precisament aquest valor afegit el que atorga una consideració especial al patrimoni industrial, la seva relectura social que aposta per incorporar als espais culturals els edificis, màquines, eines i experiències de vida heretats de la industrialització.

Una oportunitat s'ha vingut a afegir en els darrers anys als arguments d'aquells que defensaven la importància de preservar les restes industrials. Ens referim a la seva ubicació. La centralitat de molts d'aquests edificis dins de les nostres ciutats ha propiciat, un cop superat el rebuig inicial vers aquestes naus abandonades, la posada en marxa de projectes de restauració i reutilització que han millorat substancialment àrees urbanes abans degradades.

El projecte del Parc del Ter de Manlleu

Manlleu ocupa un espai central dins la conca del Ter mitjà. La seva façana fluvial està farcida d'elements patrimonials vinculats a l'aigua i als seus usos industrials. Els elements centrals d'aquest paisatge històric pel que fa al tram urbà del parc, segueixen el curs del Canal Industrial de Manlleu, amb el seu conjunt d'elements hidràulics (rescloses, bagants, repartidors, sobreeixidors), molins (Miarons i Muntada), i el seguit d'antigues filatures que va des de les avui desaparegudes *Tres Fàbriques* fins a can Sanglas, seu del Museu i on el canal posa fi al seu recorregut.

El tram rural fluvial arrenca del pont del ferrocarril fins arribar al límit del terme cap a ponent, i compren alguna de les més emblemàtiques fàbriques del riu d'Osona: el Dolcet, can Rusiñol i ca l'Escolà. Es tracta d'uns establiments industrials a mig camí entre la nau urbana i la colònia rural en un paisatge poblat per rescloses, canals, bagans i boscos de ribera que segueixen el camí vora Ter. A grans trets, aquestes tres peces i les fàbriques de can Llanas i can Puntí són contemporànies a la segona onada industrial que seguí a la *fam de coto* dels anys seixanta del XIX.

La dimensió del projecte ha obligat a una intervenció esglaonada que ha tingut la seva primera concreció en el projecte d'un museu sobre la industrialització a l'àrea de can Sanglas (1).

La Unitat d'Actuació de can Sanglas

Localitzada al tram final del futur Parc del Ter, aquesta àrea inclou,

a més de l'edifici del Museu, l'embarcador del Ter i un dels més característics boscos de ribera d'Osona, la Devesa. Aquest espai ha d'esdevenir un dels elements paisatgístics protegits més importants del nostre riu i, alhora, una àrea d'observació i experimentació pel Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis del Museu.

L'edifici que acull el Museu és l'antiga filatura de can Sanglas, una de les primeres quadres cotoneres aixecades a Manlleu (1842). El projecte arquitectònic (2) ha conservat la construcció rectangular de tres plantes de l'edifici original per tal d'acollir tres espais expositius diferenciats: *La fàbrica de riu*, *La societat industrial al Ter mitjà* i *Els rius mediterranis*; i ha afegit uns elements de nova construcció per tal de dotar can Sanglas de magatzem, sala d'actes, oficina de turisme, botiga, tallers didàctics, sales energètiques i la resta d'equipaments que fan possible les activitats del Museu.

El Museu Industrial del Ter (MIT): un museu temàtic i un centre d'interpretació del territori

El MIT conjuga el testimoni d'un procés històric: la industrialització, amb l'actuació sobre un patrimoni natural: el riu Ter. Aquesta síntesi es concreta en el Canal Industrial. Aigua i història integrats en un element patrimonial dispers que acaba el seu recorregut als soterranis de can Sanglas. Volem destacar la importància d'aquest canal com a eix de continuïtat al llarg del Baix Vila perquè esdevé una perllongació de les sales d'exposicions del museu, i ajuda a interpretar la transformació urbana viscuda per Manlleu al llarg dels darrers cent cinquanta anys.

Els espais expositius del Museu Industrial del Ter

Les sales energètiques

La història de la industrialització catalana ha primat, sovint, la Catalunya litoral i urbana obviant la del rerepaís o reduint-la al fenomen concret de les colònies industrials. Tanmateix, la conca del Ter (i la del Llobregat) van conèixer des de les dècades centrals del segle XIX una precoç i singular industrialització en poblacions com Manlleu, Roda de Ter, Torelló, Sant Quirze de Besora, Ripoll..., gràcies a l'aprofitament energètic de l'aigua.

Sota el nom genèric de *La força de l'aigua*, l'energia hidràulica disposa de tres espais diferenciats dins de can Sanglas. El primer correspon al convertidor més antic, *La roda hidràulica*, amb la restauració d'una vella roda de calaixos originària de la fàbrica llanera Vilarrubla de Martinet de Cerdanya. A continuació, *La turbina, el cor de la fàbrica*, mostra dins un singular soterrani el nou convertidor hidromecànic del segle XX, representat per una valuosa turbina *Fontaine* construïda per la casa Planas i Flaquer a la dècada de 1860. Fou la quinzena turbina que sortí dels tallers gironins, i la primera que es va instal·lar al Ter mitjà.(3). I, per últim *L'alternador: de l'aigua en fem corrent*. La segona turbina *Francis* de can Sanglas alimenta un modern alternador situat dins l'espai de la fàbrica cotonera. Aquesta minicentral, en funcionament, ofereix una suggestiva visió del canal interior de la fàbrica i mostra l'ús real del Canal Industrial, i esdevní un element didàctic sobre la conversió de l'energia hidràulica en electricitat.

La fàbrica de riu

El recorregut per la planta baixa de can Sanglas permet endinsarse en l'ambient d'una filatura i copsar el procés que va des de l'arribada de la matèria primera (el cotó), fins a l'obtenció del fil. A l'entrada trobem, *Abans de la fàbrica*, un espai introductori on es mostra el pes determinant del treball manufacturer previ a la mecanització: filoses, fusos, rodes i un teler manual ambienten un treball domèstic que controlaven paraires i comerciants. Segueix a continuació *La fàbrica*, espai que situa el visitant davant del gran canvi productiu: concentració de màquines i treballadors; control i disciplina laboral. Un seguit d'elements museogràfics ambienten aquesta transformació. *Abans pagesos i artesans, ara obrers*, dedicat a l'empitjorament de les condicions de vida dels obrers i les llargues jornades de treball. *El rei cotó*, amb l'arribada d'una fibra llunyana i el seu aclaparador domini a partir del segle XIX. *La màquina imparable*: la mecanització que va canviar el món. Aquest espai concentra el gruix de les màquines del museu, entre elles, la carda, la metxera i la contínua de filar construïdes a Manlleu per la SA Serra. El recorregut segueix amb l'aspi de torçar, la màquina d'omplir rodets i la premsa de madeixes. Per arribar a *El fil*, el producte elaborat i l'ambient de la secció d'acabats. Aquest espai disposa d'una màquina circular de fer cordills i d'una màquina de filar que es posen en marxa durant les visites guiades. *Conviure amb el risc*, la sinistralitat a les fàbriques va esdevenir constant. Els perills podien venir de les pues, corrons i corretges de les màquines (*Les dents de la màquina*), del foc (*Foc a la filatura!*), i de les freqüents inundacions, representades per *Quan el riu creix*, amb una explicació dels estralls provocats per l'aiguat de 1940 a la conca del Ter. L'espai fabril es complementa amb *La fàbrica llanera de muntanya* on trobem un important assortiment de cardes llaneres construïdes a Reims el 1870, procedents de Martinet de Cerdanya, una indústria rural que va sobreviure al procés urbà de la industrialització, i l'espai *De manyans a constructors de maquinària*, com a colofó d'un sector cotoner que, arribat a la seva maduresa, propicià l'aparició d'un important sector metal·lúrgic de maquinària tèxtil. Aquesta indústria està representada per les empreses *SA. Serra* i *Fraguas del Ter* de Manlleu i *Barcons i Riera* de Roda de Ter, i mostrem algunes de les seves construccions més emblemàtiques.

La societat industrial al Ter mitjà

El Museu Industrial del Ter dedica la segona planta de can Sanglas a l'exposició sobre les profundes transformacions socials que el procés industrialitzador va produir en el Ter mitjà. Aquest espai, actualment en fase d'elaboració, inclou els següents blocs temàtics: *El creixement demogràfic i l'expansió urbana. El món de les colònies industrials. Les condicions de vida i de treball. Els conflictes socials. La cultura. L'associacionisme obrer. Les nissagues d'empresaris*. Al final del recorregut, en l'apartat *El passat en el*

Porta d'entrada al Museu Industrial del Ter. (ARXIU MIT)

Canal Industrial de Manlleu en una fotografia de finals del s. XIX. (ARXIU MIT)

present, es mostra la persistència de la cultura industrial a Manlleu i al Ter mitjà, amb una mirada adreçada al futur.

Equipaments

El Museu Industrial del Ter disposa d'un seguit d'equipaments que han de garantir el seu funcionament i que aspiren a convertir-lo en un centre cultural de referència. Entre ells, podem esmentar l'Àrea de Patrimoni Industrial, des d'on s'impulsa la recerca patrimonial i històrica sobre la industrialització. El Centre de Documentació, on s'apleguen fons sobre història industrial, econòmica i social de la conca del Ter, així com documentació sobre espais fluvials en tots els seus àmbits. El MIT disposa també d'uns Tallers Pedagògics adreçats als tres nivells de l'ensenyament bàsic. Han estat concebuts com un espai d'experiències on els alumnes poden experimentar el procés de filatura i tissatge del cotó amb un seguit de materials específics (cardes manuals, fusos, filoses, carda i teler), a l'ensems que possibilita el contacte amb les matèries primeres (cotó, lli, cànem, llana), i la manipulació de maquetes sobre elements hidràulics (maqueta d'una turbina Fontaine, roda de calaixos, joc de rescloses i desnivells...). El MIT també és seu de l'Oficina de Turisme de Manlleu. Aquest servei, inaugurat el 2005, està integrat dins la xarxa d'oficines de turisme de la Diputació de Barcelona, i treballa en la dinamització del turisme cultural i sostenible a la nostra ciutat i a l'entorn del Ter mitjà, amb una aposta per atreure un turisme que integri cultura i natura harmònicament.

El Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis

El Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis (CERM) és la secció del Museu Industrial del Ter dedicada a la divulgació i a la recerca sobre el patrimoni natural i fluvial, i té com a objectius l'educació, la sensibilització, la investigació i l'acció innovadores sostenibles i integrades sobre els rius mediterranis.

L'activitat del Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis s'organitza principalment en els àmbits del Laboratori del Riu dedicat a la recerca, l'Àrea de Custòdia Fluvial enfocada a la conservació d'espais naturals, i l'Aula del Riu pel que fa a les activitats pedagògiques.

L'exposició sobre els rius mediterranis

El CERM ha bastit una exposició permanent dedicada als rius mediterranis, on es pot trobar un recorregut pels paisatges, la hidrologia, l'ecologia, el patrimoni natural, els aspectes socioambientals i algunes propostes de gestió sostenible dels cursos fluvials mediterranis. Hi ha inserit un aquari amb els valors ecològics del Ter mitjà, decorat amb fotografies de paisatges i espècies autòctones del nord-est de Catalunya. Aquesta exposició s'organitza en les següents àrees temàtiques: *Els rius: la sang blava del planeta.* / *Els rius mediterranis: mariners d'aigua dolça.* / *La biodiversitat: un valor en alça.* / *L'estat ecològic: una fita.* / *L'evolució socio-ambiental: una revolució?.* I l'aquari – maqueta, on es mostren els valors ecològics del Ter mitjà.

Notes

(1) SURINYACH, Miquel. *Treballs bàsics i definició de criteris per a l'ordenació de la zona delimitada pel canal industrial de Manlleu i el riu Ter*. A: SURINYACH, Miquel; CLUSA, Joaquim, ALBAREDA, Joaquim, ARUMI, Dolors: *Manlleu, el Ter i el canal industrial*. Manlleu. Museu Municipal de Manlleu, 1996, p.15-58.

(2) FERRATER, Carles, MUNTANER, Josep Maria. *Projecte de construcció del Museu Industrial del Ter a la fàbrica Sanglas de Manlleu*. 1997. Dipositat a l'Ajuntament de Manlleu.

(3) NADAL, Jordi. *Los Planas, constructores de turbinas y material* eléctrico. A: *Revista de Historia* Industrial. Núm.1. Barcelona,1992, p.63-93.

Emili Bayón,
historiador.
Àrea de Patrimoni del Museu Industrial del Ter

Paisatges del Ter
nord d'Osona
www.paisatgesdelter.com

L'oficina de turisme de Manlleu està ubicada a la planta baixa d'una antiga filatura cotonera de 1842 reconvertida en la seu del Museu Industrial del Ter. Situada al Passeig del Ter gaudeix d'un entorn immillorable: el mateix riu Ter, el canal industrial i la resclosa de can Llanas. L'horari d'atenció al públic de l'oficina és de dimarts a divendres de 10 a 13h i de 16 a 19h, dissabtes, diumenges i festius de 10 a 14h. Telèfon 93 851 51 76. Fax 93 851 27 35. Per a més informació turisme@mitmanlleu.org

